

اصول فقه تکمیلی

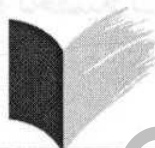
«نیزه دوره تحصیلات تکمیلی»

دکتر عزیزاله فهیمی

عضو هیأت علمی دانشگاه قم

بهار ۱۳۹۵

سرشناسه : فهیمی، عزیزاله، ۱۳۴۰-
عنوان و نام پدیدآور : اصول فقه تکمیلی «ویژه دوره تحصیلات تکمیلی» / مؤلف: عزیزاله فهیمی.
مشخصات نشر : تهران: خرسندی، ۱۳۹۵-
مشخصات ظاهری : ۲۵۴ ص.
شابک : 978-600-114-578-0
وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا
موضوع : اصول فقه -- راهنمای آموزشی (عالی)
رده‌بندی کنگره : ۱۳۹۵ الف۶۸۶/ف/۱۵۵BP
رده‌بندی دیوینی : ۲۹۷/۳۱۰۷
شماره کتابشناسی ملی : ۳۹۷۰۷۴۰

انتشارات خرسندی

تهران، خیابان انقلاب - خیابان فخر رازی - پیاپان لبافی نژاد - نرسیده به خیابان دانشگاه -

پلاک ۱۷۱- واحد ۲

تلفن: ۵ - ۶۶۹۷۱۰۳۴ و ۶۶۴۹۰۰۰۰

فروشگاه شماره ۱: دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی تلفن: ۶۶۴۱۰۲۰۳

فروشگاه شماره ۲: میدان انقلاب، خ منیری جاوید (اردیبهشت)، پلاک ۹۲ تلفن: ۶۶۷۵۵۹۱۰-۶۶۹۵۰۷۵۹

فروشگاه شماره ۳: خ انقلاب، نرسیده به میدان فردوسی، کوچه شهید براتن، دانشکده حقوق دانشگاه آزاد،

طبقه زیرین (قسمت کتابفروشی): ۶۶۷۵۹۱۰

پست الکترونیکی: khorsandy.pub@gmail.com

سایت اینترنتی: www.Khorsandypub.com

اصول فقه تکمیلی (ویژه دوره تحصیلات تکمیلی)

تألیف: دکتر عزیزاله فهیمی

چاپ اول: ۱۳۹۵ - شمارگان: ۵۰۰ جلد

صفحه‌آرایی: الهام پیدایی

قیمت: ۲۱۰۰۰۰ ریال

ISBN: 978-600-114-578-0

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۴-۵۷۸-۰

علائم اختصاری

ق.ا.	قانون اساسی
ق.م.	قانون مدنی
ق.م.ا.	قانون مجازات اسلامی
ق.آ.د.م.	قانون آیین دادرسی مدنی
ق.آ.د.ک.	قانون آیین دادرسی کیفری
ق.ک.	قانون کار

www.ketab.ir

فهرست اجمالی

عنوان

صفحه

فصل اول: نکات مقدماتی.....	۱
فصل دوم: بحث وضع و تقسیم الفاظ و بررسی اصول لفظی.....	۱۱
فصل سوم: اوامر و نواهی.....	۲۳
فصل چهارم: مفاهیم.....	۳۵
فصل پنجم: عام و خاص.....	۴۷
فصل ششم: مطلق و مقید و مجاز و مکن.....	۷۵
فصل هفتم: قطع و ظن و شک.....	۹۳
فصل هشتم: ادله اربعه (منابع فقه).....	۱۰۷
فصل نهم: دیگر ادله و منابع فقه.....	۱۳۵
فصل دهم: اصول عملیه.....	۱۵۵
فصل یازدهم: تعارض ادله.....	۱۹۹
فصل دوازدهم: اجتهاد و تقلید.....	۲۱۳

فهرست تفصیلی

عنوان

صفحه

مقدمه		ث
فصل اول: نکات مقدماتی		۱
مبحث اول: مرین، علم اصول فقه و ادله و حکم و اقسام آن		۲
گفتار اول: تعریف علم اصول فقه		۲
گفتار دوم: ادله و اصطلاح اصول		۲
توضیح تکمیلی ۱		۳
تفاوت معنی ادله اجتهادی در علم و اصول		۳
گفتار سوم: حکم و اقسام آن		۴
الف: تعریف حکم		۴
ب: حکم واقعی و ظاهری		۴
توضیح تکمیلی ۲		۵
الف - کاربرد حکم واقعی		۵
ب - فرق قطع با یقین		۵
ج - اولویت قطعی یا محتوای قطعی		۵
ج: حکم اختیاری و اضطراری		۵
د: حکم تکلیفی و وضعی		۶
مبحث دوم: موضوع علم اصول و اقسام آن		۷
گفتار اول: موضوع علم اصول		۷
گفتار دوم: اقسام اصول عملیه		۷
الف: اصول عقلی و شرعی		۷

- ب: اصل محرز و غیر محرز ۸
- گفتار سوم: تعریف اصول لفظی و ظهور و ظهور عرفی و فرق آن با عرف ۸
- الف: اصول لفظی ۸
- ب: معنی ظهور ۸
- ج: فرق ظهور عرفی و عرف ۹
- گفتار چهارم: هدف و فایده علم اصول و تمایز علوم ۹
- الف: هدف و فایده علم اصول ۹
- ب: تمایز علوم ۹

فصل دوم: بحث وضع و تقسیم الفاظ و بررسی اصول لفظی ۱۱

- مبحث اول: بحث وضع ۱۲
- گفتار اول: وضع و تقسیم آن به تعینی و تعینی ۱۲
- گفتار دوم: تقسیم وضع به اعتبار نصب معنی ۱۲
- گفتار سوم: حقیقت و مجاز و مسائل مربوط به آن ۱۳
- الف: تقسیم دلالت به تصویری و تصدیقی ۱۳
- ب: علامت‌های حقیقت و مجاز ۱۴
۱. تبادر ۱۴
- توضیح تکمیلی ۳ ۱۵
- الف: فرق تبادر و انصراف و ارتکاز و عرف ۱۵
- ب. فرق ارتکاز با تسالم ۱۵
- ج. مراد از ارتکاز عقلاء ۱۵
۲. اصل عدم قرینه ۱۶
۳. عدم صحت سلب ۱۶
۴. اطراد ۱۶
- مبحث دوم: تقسیم الفاظ ۱۶

- گفتار اول: لفظ مختص ۱۷
- گفتار دوم: لفظ مترادف ۱۷
- گفتار سوم: لفظ دارای چند معنی ۱۷
- مبحث سوم: اصول لفظی ۱۸
- گفتار اول: بررسی مهم ترین اصول لفظی ۱۸
۱. اصالة الحقيقة ۱۸
۲. اصل عدم تقدیر ۱۹
۳. اصالة الظهور ۱۹
۴. توضیح تکمیلی ۲۰
- مراحل اصالة ظهور ۲۰
- توضیح تکمیلی ۲۰
- فرق نص و ظاهر ۲۰
- در ظاهر احتمال خلاف هست نمی آید پس چنین احتمالی نیست ۲۰
- فرق ظاهر و اظهر و ظهور ۲۰
- فرق تشخیص ظهور و حجیت ظهور ۲۰
- فرق تشخیص معنی و تشخیص ظهور ۲۰
۴. اصالة العموم ۲۱
۵. اصالة الاطلاق ۲۱
- گفتار دوم: حجیت و اعتبار اصول لفظی ۲۱
- فصل سوم: اوامر و نواهی** ۲۳
- مبحث اول: اوامر ۲۴
- گفتار اول: معنی واژه امر و الفاظ آن ۲۴
- الف: معنی واژه امر ۲۴
- ب: الفاظ امر ۲۴

- گفتار دوم: دلالت امر بر وجوب و مره و تکرار و فور و تراخی ۲۵
- الف: دلالت امر بر وجوب ۲۵
- ب: مره و تکرار ۲۵
- ج: فور و تراخی ۲۶
- گفتار سوم: تقسیمات واجب ۲۷
- الف: واجب عینی و کفایی ۲۷
- ب: واجب تعینی و تخیری ۲۷
- ج: واجب بعدی و توصلی ۲۷
- د: واجب مطلق و شروط ۲۸
- ه: واجب موقت و سیر موقت ۲۸
- مبحث دوم: نواهی ۲۹
- گفتار اول: تعریف نهی و طه بیان آن دلالت نهی بر حرمت ۲۹
- الف: تعریف نهی ۲۹
- ب: طرق بیان نهی ۲۹
- ج: دلالت نهی بر حرمت ۳۰
- گفتار دوم: مقایسه امر و نهی و متعلق نهی و دلالت نهی بر سادرات و معاملات ۳۰
- الف: مقایسه امر و نهی ۳۰
- ب: متعلق نهی ۳۱
- د: دلالت نهی بر فساد در عبادات و معاملات ۳۱
- ه: اجتماع امر و نهی ۳۲
- و: فرق بحث اجتماع امر و نهی با بحث نهی در عبادات و معاملات ۳۲
- ز: حکم اجتماع امر و نهی ۳۲
- فصل چهارم: مفاهیم ۳۵
- مبحث اول: تعریف منطوق و مفهوم و انواع دلالت منطوقی و اقسام مفهوم ۳۶

۳۶	گفتار اول: تعریف منطوق و مفهوم و انواع دلالت منطوقی
۳۶	الف: تعریف منطوق و مفهوم
۳۷	ب: انواع دلالت منطوقی
۳۹	ج: اقسام مفهوم
۳۹	توضیح تکمیلی ۶
۳۹	الف. فرق فحوی و اولویت و مفهوم موافق
۴۰	ب. در تعارض منطوق با مفهوم
۴۰	مبحث دوم: جیت و اعتبار مفاهیم
۴۰	گفتار اول: جیت مفاهیم
۴۱	گفتار دوم: اعتبار مفاهیم
۴۱	۱. مفهوم شرط
۴۲	توضیح تکمیلی ۷
۴۲	۱. مفهوم شرط
۴۲	الف. انواع شرط
	به همین خاطر گفته می‌شود اصل اولیه در معاملات ساد است مگر سبب صحیح انتقال
۴۲	محرز شود.
۴۲	ب. وجود مفهوم برای شرط
۴۳	۲. مفهوم وصف
۴۳	تبصره: وصف گاهی مفهوم ندارد
۴۴	اول: وصفی که علت انحصاری حکم نیست
۴۴	دوم: وصف غالبی
۴۴	سوم: وصف توضیحی و تأکیدی
۴۴	۳. مفهوم غایت
۴۵	۴. مفهوم حصر و استثناء
۴۶	۵. مفهوم عدد

۴۶ ۶. مفهوم لقب

۴۷ فصل پنجم: عام و خاص

۴۸ مبحث اول: عام و الفاظ و اقسام آن و خاص و مخصص و انواع آن

۴۸ گفتار اول: توضیح عام و الفاظ و اقسام آن

۴۸ الف: عام

۴۹ ب: الفاظ عموم

۴۹ ج: اقسام م

۵۱ چند نکته

۵۲ گفتار دوم: خاص و مخصص و اقسام آن

۵۲ الف: خاص

۵۲ ب: مخصص و انواع آن

۵۳ ۱. مخصص لفظی

۵۳ ۲. مخصص غیر لفظی (لثی)

۵۴ چند نکته

۵۴ مبحث دوم: میزان اعتبار عام پس از تخصیص و شبه مفروضات مصداقیه

۵۴ گفتار اول: میزان اعتبار عام پس از تخصیص

۵۴ الف. اعتبار عام در صورت عدم اجمال مخصص

۵۵ ب. اعتبار عام در صورت اجمال مخصص

۵۵ گفتار دوم: شبهه و انواع آن

۵۵ الف: شبهه

۵۵ ب: انواع شبهه مفهومیه

۵۵ ۱. دوران امر بین اقل و اکثر و متباینین و تشخیص شبهه مفهومیه و مصداقیه

۵۶ ۲. تشخیص شبهه مفهومیه و مصداقیه

۵۷ گفتار سوم: سرایت اجمال مخصص به عام

- الف: در مخصص متصل ۵۸
۱. مخصص منفصل در دوران امر بین اقل و اکثر ۵۸
۲. مخصص منفصل در دوران امر بین متباینین ۵۹
- ب: مخصص متصل در شبهه مفهومیه ۵۹
- ج: مخصص متصل و منفصل در شبهه مصداقیه ۶۰
۱. مخصص متصل در شبهه مصداقیه: ۶۰
۲. مخصص منفصل در شبهه مصداقیه ۶۰
- نتیجه بحث در تمسک به عام در شبهه مصداقیه ۶۰
- توضیح تکمیلی ۸ ۶۱
- در تمسک به عام در شبهه مصداقیه: ۶۱
- مبحث سوم: چند نکته مهم در بحث عام و خاص ۶۱
- گفتار اول: اطلاق و عموم مخصص این ۶۱
- گفتار دوم: ارتباط تمسک به عام با ادلایم زللی ۶۲
- گفتار سوم: عدم صحت تمسک به عام در شهادت مصداقی ثانویه ۶۳
- گفتار چهارم: دوران امر بین تخصیص و تخصص ۶۳
- گفتار پنجم: عمل به عام قبل از جستجوی مخصص ۶۴
- توضیح تکمیلی ۹ ۶۵
- در ادامه بحث تمسک به عام ۶۵
- الف: در مخصص متصل ۶۵
- ب: مخصص منفصل ۶۵
- گفتار ششم: میزان فحص از مخصص ۶۶
- گفتار هفتم: تخصیص عام به وسیله مفهوم ۶۶
- الف. تخصیص عام بوسیله مفهوم موافق ۶۷
- ب. تخصیص عام با مفهوم مخالف ۶۸
- توضیح تکمیلی ۱۰ ۶۹

- ۶۹ فرق مورد و موضوع در تخصیص
- ۶۹ گفتار هشتم: یک مخصص بعد از چند عام
- ۷۱ گفتار نهم: دوران امر بین نسخ و تخصیص
- ۷۲ گفتار دهم: صورت‌های مختلف وجود عام و خاص
- ۷۳ توضیح تکمیلی ۱۱
- ۷۳ تعارض عام منطوقی و مفهومی و تقدم یکی از آنها

فصل ششم: مطلق و مقید و مجمل و مبین

- ۷۶ مبحث اول: مطلق
- ۷۶ گفتار اول: تعریف مطلق و مقید و نسبی بودن اطلاق و تقیید و انواع اطلاق
- ۷۶ الف: تعریف مطلق و مقید
- ۷۷ ب: نسبی بودن اطلاق و تقیید
- ۷۷ ج: انواع اطلاق
- ۷۷ ۱- اطلاق لفظی
- ۷۸ ۲- اطلاق مقامی
- ۷۹ گفتار دوم: نحوه دلالت مطلق بر افراد خود و الفاظ دال بر اطلاق
- ۷۹ الف: دلالت مطلق بر افراد خود
- ۷۹ توضیح تکمیلی ۱۲
- ۷۹ فرق اطلاق با وسعت در موضوع
- ۷۹ ب: الفاظ دال بر اطلاق
- ۸۰ ۱. اسم جنس معرفه و نکره
- ۸۰ ۲. اسم جنس مفرد معرفه
- ۸۰ ۳. مفرد معرف به لام
- ۸۱ توضیح تکمیلی ۱۳
- ۸۱ ثمره بحث صحیحی و اعمی در تمسک به اطلاق

- گفتار سوم: انواع قید ۸۲
- الف: قید متصل و منفصل ۸۲
- گفتار چهارم: فرق عام و مطلق و توضیح مقدمات حکمت و حمل مطلق بر مقید ۸۳
- الف: فرق مطلق و عام ۸۳
- توضیح تکمیلی ۱۴ ۸۳
- الف: فرق حمل عام بر خاص یا حمل مطلق بر مقید ۸۳
- ب: اطلاق شمولی و نفی قید ۸۴
- ج: اطلاق افض و مفهوم ۸۴
- ب: توضیح مقدمات حکمت ۸۵
۱. در مقام بیان بودن کلم ۸۵
۲. عدم وجود قرینه بر تق ۸۵
- انصراف ناشی از کثرت استعمال ۸۶
- توضیح تکمیلی ۱۵ ۸۷
- الف: انواع انصراف ۸۷
- ب: ادله لبی ۸۷
۳. قدر متیقن در مقام مخاطب ۸۷
- توضیح تکمیلی ۱۶ ۸۸
- الف: قدر متیقن در ادله لفظی و ادله لبی ۸۸
- ب: فرق بین قدر متیقن و انصراف ۸۸
- ج: حمل مطلق بر مقید ۸۸
- مبحث دوم: مجمل و مبین ۸۹
- گفتار اول: تعریف مجمل و مبین و تقسیم مبین به نص و ظاهر ۸۹
- الف: تعریف مجمل و مبین ۸۹
- ب: تقسیم مبین به نص و ظاهر ۹۰
- گفتار دوم: عوامل بروز اجمال و راه‌های رفع آن ۹۱

الف: عواملی بروز اجمال ۹۱

۱. استفاده از لفظ مشترک ۹۱

۲. استفاده از کلمات مبهم؛ ۹۱

۳. اجمال ناشی از ساختار؛ ۹۱

ب: راه‌های رفع ابهام ۹۱

۱. مراجعه به سایر متون قانونی برای رفع ابهام از قانون؛ ۹۱

۲. مراجعه به سایر عبارات متکلم؛ ۹۲

فصل هفتم: قطع ظن و شک ۹۳

مبحث اول: بیان نکات عمومی ۹۴

گفتار اول: تعریف قطع و شک ۹۴

الف: تعریف قطع ۹۵

ب: تعریف ظن ۹۵

توضیح تکمیلی ۱۷ ۹۷

گفتار دوم: تعریف حجت و دلیل و اماره و اصل و تفاوت آن‌ها و فرق دلیل با فرض قانونی ۹۷

الف: حجت ۹۷

ب: دلیل ۹۸

ج: اماره ۹۹

د: تعریف اصل ۹۹

ه: تفاوت اصل و اماره ۹۹

توضیح تکمیلی ۱۸ ۱۰۰

الف) تقسیم امارات ۱۰۰

ب) فرق‌های اصل و اماره ۱۰۰

و: فرق دلیل با فرض قانونی ۱۰۱

مبحث دوم: مباحث قطع ۱۰۱

- گفتار اول: کاشفیت قطع ۱۰۱
- گفتار دوم: حجیت قطع ۱۰۲
- گفتار سوم: تجری و انقیاد ۱۰۲
- الف: تجری ۱۰۲
- ب: انقیاد ۱۰۲
- گفتار چهارم: اقسام قطع ۱۰۳
- الف: قطع طریقی ۱۰۳
- ب: قطع رضوی ۱۰۳
- مبحث سوم: باحث ظن ۱۰۴
- گفتار اول: اقسام ظن ۱۰۴
- الف: ظن شخصی و نوعی ۱۰۴
- ب: ظن خاص و ظن مطلق ۱۰۴
- گفتار دوم: حجیت ظن ۱۰۵
- فصل هشتم: ادله اربعه (منابع فقه)** ۱۰۷
- مبحث اول: قرآن و سنت ۱۰۸
- گفتار اول: قرآن (کتاب) ۱۰۸
- الف: سند قرآن ۱۰۸
- ب: دلالت قرآن ۱۰۸
- ج: حجیت ظواهر قرآن ۱۰۹
- گفتار دوم: سنت ۱۰۹
- الف: تعریف سنت ۱۰۹
- ب: حجیت سنت ۱۱۰
- ج: تخصیص قرآن بوسیله خبر ۱۱۱
- د: اقسام خبر ۱۱۱

- ۱۱۱..... ۱. تقسیم خبر به متواتر و واحد
- ۱۱۲..... توضیح تکمیلی ۱۹
- ۱۱۲..... رابطه تواتر با کثرت و شهرت
- ۱۱۲..... ۲. خبر واحد
- ۱۱۳..... توضیح تکمیلی ۲۵
- ۱۱۳..... حکایت اعتبار خبر واحد عادل
- ۱۱۳..... نتیجه بحث
- ۱۱۳..... رضی آیه نبأ و حجیت خبر واحد
- ۱۱۴..... ۳. اقسام خبر واحد
- ۱۱۵..... توضیح تکمیلی ۲
- ۱۱۵..... ۱. دو معنی متفاوت
- ۱۱۵..... ۲. ملاحظه سه جهت در هر روایت
- ۱۱۵..... ۳. توثیق خاص و عام راوی
- ۱۱۶..... ۴. تقسیم اخبار از حیث ناقل خبر
- ۱۱۶..... ۵. برخی از انواع خبر واحد
- ۱۱۶..... ۶. جایگاه خبر ضعیف
- ۱۱۷..... ۷. انواع خبر ضعیف
- ۱۱۸..... ۸. ذکر برخی ظرایف مربوط به اخبار
- ۱۱۸..... الف. روایت با خبر فرق دارد:
- ۱۱۸..... ب. بیش از ۹۰٪ استنباط‌های فقهی براساس روایات است.
- ۱۱۹..... گفتار سوم: اجماع
- ۱۱۹..... الف: تعریف اجماع
- ۱۲۰..... توضیح تکمیلی ۲۲
- ۱۲۰..... شمارش ادله لثنی
- ۱۲۰..... ب: اقسام اجماع

۱. اجماع محصل و منقول ۱۲۰
۲. اجماع مرکب و بسیط ۱۲۱
۳. اجماع سکوتی ۱۲۱
۴. اجماع مدرکی ۱۲۱
- ج: فرق اجماع و سنت ۱۲۱
- توضیح تکمیلی ۲۳ ۱۲۲
- تعریف خلاف و اجماع و تسالم و ضرورت دین و اتفاق و فرق آن‌ها ۱۲۲
- الف: ترفیض‌ها ۱۲۲
- ب: فرق لاخلاف و لااشکال ۱۲۳
- ج: فرق اجماع با سیره عقلاء ۱۲۳
- د: منظور از اجماع عام ۱۲۳
- هـ: فرق اجماع منقول و محصل و محقق ۱۲۳
- و: اجماع تبعیدی و مدرکی ۱۲۳
- گفتار چهارم: عقل ۱۲۳
- الف: معنی عقل ۱۲۴
- توضیح تکمیلی ۲۴ ۱۲۵
- نکاتی در حکم عقل ۱۲۵
- الف: بیان چند اصطلاح در حکم عقل ۱۲۵
- ب: حجیت دلیل عقلی ۱۲۵
- ج: فرق دلیل عقلی با سیره عقلاء ۱۲۵
- ب: تاریخچه دلیل عقلی ۱۲۵
- ج: توضیح مستقلات عقليه ۱۲۷
- د: ملازمه میان حکم عقل و شرع ۱۲۹
- هـ: غیر مستقل عقلی ۱۳۰
- گفتار پنجم: برخی احکام عقلی ۱۳۱

- الف: دلالت نهی بر فساد ۱۳۱
- ب: نهی در عبادت ۱۳۲
- ج: نهی در معاملات ۱۳۲
- توضیح تکمیلی ۲۵ ۱۳۳
- فرق حکم عقل به دفع ضرر محتمل با قاعده فقهی لاضرر ۱۳۳

فصل نهم: دیگر ادله و منابع فقه ۱۳۵

- مبحث اول: بنای عقلا، عرف، شهرت ۱۳۶
- گفتار اول: بنای عقلا ۱۳۶
- الف: تاریخچه بنای عقلا ۱۳۶
- ب: منظور از بنای عقلا ۱۳۶
- گفتار دوم: عرف ۱۳۷
- الف: تعریف عرف ۱۳۷
- توضیح تکمیلی ۲۶ ۱۳۸
- حوزه تشخیص عرف ۱۳۸
- ب: قلمرو اعتبار عرف ۱۳۹
- توضیح تکمیلی ۲۷ ۱۳۹
- چند نکته مهم در بحث عرف ۱۳۹
- الف: شاخص اساسی عرف در فقه قم و نجف ۱۳۹
- ب: دو مطلب اساسی در عرف ۱۳۹
- ج: مبنای مرحوم آقای خویی در حجیت عرف ۱۴۰
- گفتار سوم: شهرت ۱۴۰
- الف: تعریف شهرت ۱۴۰
- ب: انواع شهرت ۱۴۱
۱. شهرت روایی ۱۴۱

- ۱۴۱..... ۲. شهرت عملی
- ۱۴۱..... ۳. شهرت فتوایی
- ۱۴۲..... د: شهرت قدما و متأخرین
- ۱۴۲..... ه: اشهر، مشهور، شهرت عظیمه
- ۱۴۲..... و: اعتبار شهرت
- ۱۴۳..... توضیح تکمیلی ۲۸
- ۱۴۳..... شهرت
- ۱۴۳..... ۱. مقیاس شهرت
- ۱۴۳..... ۲. شهرت مدرکی و غیر مدرکی
- ۱۴۳..... ز: جبران ضعف ندباشارت
- ۱۴۴..... گفتار چهارم: قیاس
- ۱۴۴..... الف: تعریف قیاس
- ۱۴۴..... ب: قیاس منطقی و قیاس اصولی و مشی
- ۱۴۵..... ج: تاریخچه قیاس
- ۱۴۵..... د: ارکان قیاس
- ۱۴۵..... ه: شرایط قیاس
- ۱۴۶..... و: اقسام قیاس
- ۱۴۶..... ۱. قیاس منصوص العله
- ۱۴۶..... ۲. قیاس مستنبط العله
- ۱۴۷..... ۳. قیاس اولویت
- ۱۴۷..... ۴. قیاس مساوی
- ۱۴۷..... ۵. قیاس ادنی
- ۱۴۷..... ز: حجیت قیاس
- ۱۴۸..... گفتار پنجم: استحسان
- ۱۴۹..... الف: تعریف استحسان

- ب: حجیت استحسان ۱۴۹
- گفتار ششم: مصالح مرسله ۱۵۰
- الف: تعریف مصالح مرسله ۱۵۰
- ب: فرق قیاس و مصالح مرسله ۱۵۰
- ج: حجیت مصالح مرسله ۱۵۱
- توضیح تکمیلی ۲۹ ۱۵۱
- مذاهب شریعت در فقه شیعه ۱۵۱
- ولاً؛ بیان این اصطلاح به صورت‌های ذیل ۱۵۲
- دیباً؛ منظور از مذاق شریعت در بیان حکم شرعی ۱۵۲
- ثالثاً؛ طرق دستیابی به مذاق شریعت ۱۵۲
- گفتار هفتم: استقراء ۱۵۲
- الف: تعریف استقراء ۱۵۲
- ب: انواع استقراء ۱۵۳
- فصل دهم: اصول عملیه** ۱۵۵
- * نکات مقدماتی ۱۵۷
- توضیح تکمیلی ۳۰ ۱۵۸
- معانی متعدد اصل ۱۵۸
- فرق‌های اصل عملی عقلی یا اصل عملی شرعی ۱۵۸
- توضیح تکمیلی ۳۱ ۱۵۹
- فرق قاعده اصولی یا قاعده فقهی ۱۵۹
- مبحث اول: اصل برائت ۱۵۹
- گفتار اول: مقایسه اصل برائت و اصله الاباحه ۱۵۹
- گفتار دوم: شبهه شناسی در علم اصول ۱۶۰
- الف: شبهه موضوعیه و انواع آن ۱۶۰

۱. شبهه موضوعیه ۱۶۰
۲. انواع شبهه موضوعیه ۱۶۰
- ب: شبهه حکمییه و انواع آن ۱۶۱
۱. شبهه حکمییه ۱۶۱
۲. انواع شبهه حکمییه ۱۶۱
- اول: شبهه بین دوران محذورین ۱۶۱
- دوم: شبهه بدویه ۱۶۱
- سوم: شبهه قرون به علم اجمالی ۱۶۱
- چهارم: شبهه مصداقیه و مفهومیه ۱۶۲
- پنجم: شبهه مربوط به نفس و اعراض ۱۶۲
- گفتار سوم: بحثی در علم اجمالی ۱۶۲
- الف: بررسی وقوع علم اجمالی در شبهات ۱۶۴
۱. در شبهات موضوعیه دائر بین تباین ۱۶۴
۲. شبهه موضوعیه و جوبیه بین اقل و اکثر باطنی ۱۶۴
۳. در شبهات موضوعیه تحریمی محصوره ۱۶۴
۴. در شبهات موضوعیه تحریمی غیر محصوره ۱۶۴
- ب: موانع تحقق علم اجمالی ۱۶۵
۱. اضطرار ۱۶۵
۲. خروج از محل ابتلاء ۱۶۵
- توضیح تکمیلی ۳۲ ۱۶۶
- موارد دیگر انحلال علم اجمالی ۱۶۶
- ج: چند نکته تحلیلی ۱۶۷
۱. در شبهه تدریجی ۱۶۷
۲. در شبهه دائر بین محذورین ۱۶۷
۳. در شبهه بدویه ۱۶۷

۴. حسن احتیاط در موارد اعمال برائت ۱۶۷
- گفتار چهارم: ادله حجیت اصل برائت ۱۶۸
- الف: قرآن ۱۶۸
- ب: روایات ۱۶۸
- ج: اجماع ۱۷۰
- د: دلیل عقل ۱۷۰
- توضیح تکمیلی ۳۳ ۱۷۰
- مباحث ۱ و ۲: فرق اصل برائت با قاعده فقهی ۱۷۰
- تبصره: ۱۷۱
- گفتار پنجم: نسبت بین برائت عقلی و شرعی ۱۷۱
- توضیح تکمیلی ۱۶ ۱۷۲
- فرق برائت عقلی و شرعی ۱۷۲
- د - در صدور حکم ۱۷۲
- ه - در شروط لازم برای اعمال برائت عقلی و شرعی ۱۷۲
- توضیح تکمیلی ۳۵ ۱۷۳
- رابطه اصل برائت و اباحه با نظریه منطقه الفراع ۱۷۳
- الف: معرفی نظریه منطقه الفراع ۱۷۳
- ب: ذکر نکاتی در مورد نظریه منطقه الفراع ۱۷۳
- مبحث دوم: اصل استصحاب ۱۷۵
- گفتار اول: تعریف وارکان و اصل با اماره بدون و محرز و غیر محرز بودن استصحاب ۱۷۵
- الف: تعریف استصحاب ۱۷۵
- ب: ارکان استصحاب ۱۷۵
- ج: اصل یا اماره بودن استصحاب ۱۷۶
- د: اصل محرز یا غیر محرز بودن استصحاب ۱۷۷
- ه: اقسام استصحاب ۱۷۸

۱. استصحاب موضوعی و حکمی ۱۷۸
- تبصره: نکته مهم در مورد استصحاب حکمی ۱۷۸
- توضیح تکمیلی ۳۶ ۱۷۹
- آیا در شبهه مفهومی می توان استصحاب نمود؟ ۱۷۹
۲. استصحاب وجوبی و عدمی ۱۸۰
۳. استصحاب عدم نعتی و عدم ازلی ۱۸۰
- تبصره: توضیح بیشتر استصحاب عدم ازلی ۱۸۱
- توضیح تکمیلی ۳۷ ۱۸۲
- بحث مهم در استصحاب عدم ازلی ۱۸۲
- الف. استصحاب حکم عدمی یا عدم ازلی مورد اختلاف فقهاست: ۱۸۲
- ب. از جمله منکرین استصحاب عدم ازلی: ۱۸۲
- ج. استدلال موافقین استصحاب عدم ازلی ۱۸۲
- د. استدلال مخالفین استصحاب عدم ازلی ۱۸۲
۴. استصحاب استقبالی و قهقرایی ۱۸۵
۵. استصحاب تنجیزی و تعلیقی ۱۸۶
۶. استصحاب اثر شرعی و غیر شرعی ۱۸۶
۷. استصحاب در مورد شک در مقتضی و رافع ۱۸۷
- ۱/۷. شک در مقتضی ۱۸۷
- توضیح تکمیلی ۳۸ ۱۸۷
- مقتضی و مانع - مقتضی و رافع ۱۸۷
- ۲/۷. شک در رافع ۱۸۸
۸. استصحاب حکم عقل و شرع ۱۸۸
- گفتار دوم: ادله حجیت استصحاب ۱۸۹
- الف: قرآن ۱۸۹
- ب: عقل ۱۸۹

- ج: اجماع ۱۹۰
- د: روایات ۱۹۰
- ه: بناء عقلاء ۱۹۱
- مبحث سوم: اصل احتیاط (اشتغال) ۱۹۱
- گفتار اول: تعریف احتیاط و اقسام شبهات در اعمال اصل احتیاط ۱۹۱
- الف: تعریف احتیاط ۱۹۱
- ب: تسمیات شبهات در اعمال اصل احتیاط ۱۹۲
۱. اقسام شبهه تحریمی موضوعی ۱۹۲
۲. شبهه محذور ۱۹۲
۳. شبهه بیرمحه ۱۹۳
۴. اقسام شبهه ۱۹۳
۵. شبهه بین متباینین ۱۹۳
۶. شبهه میان اقل و اکثر ۱۹۳
- گفتار دوم: ادله اصل احتیاط ۱۹۴
- الف: قرآن ۱۹۴
- ب: روایات ۱۹۴
- ج: ادله عقلی ۱۹۵
- د: تنجیز علم اجمالی ۱۹۵
- ه: اصالة الحظر ۱۹۵
- و: قاعده دفع ضرر محتمل ۱۹۶
- مبحث چهارم: اصل تخییر ۱۹۷
- گفتار اول: تعریف تخییر و اقسام آن ۱۹۷
- الف: تعریف تخییر ۱۹۷
- ب: اقسام تخییر ۱۹۷
۱. تخییر شرعی و روایی ۱۹۷

۱۹۸..... ۲. تخییر روایی

۱۹۸..... ۳. تخییر زمانی و عقلی

فصل یازدهم: تعارض ادله..... ۱۹۹

مبحث اول: مفهوم تعارض و فرق آن با مفاهیم مشابه و تراحم و اقسام تعارض..... ۲۰۰

گفتار اول: مفهوم تعارض و فرق آن با مفاهیم مشابه و تراحم..... ۲۰۰

الف: مفهوم تعارض و فرق آن با مفاهیم مشابه..... ۲۰۰

ب: فرق تعارض و تراحم..... ۲۰۱

۱. تعارض تراحم..... ۲۰۱

۲. راه حل رفع تراحم..... ۲۰۱

گفتار دوم: اقسام تعارض..... ۲۰۳

الف: تعارض مستقر..... ۲۰۳

ب: تعارض غیر مستقر..... ۲۰۴

توضیح تکمیلی ۳۹..... ۲۰۴

اقسام جمع عرفی..... ۲۰۴

الف: جمع براساس تقدیم اظهر بر ظاهر..... ۲۰۴

ب: جمع براساس اطلاق و تقیید..... ۲۰۴

ج: حمل یکی از دو حکم متعارض به معیار خارج از محدوده تاراج..... ۲۰۵

مبحث دوم: ضوابط رفع تعارض غیر مستقر..... ۲۰۵

گفتار اول: تخصیص..... ۲۰۶

گفتار دوم: حکومت..... ۲۰۶

الف: تعریف حکومت..... ۲۰۷

ب: تقسیمات حکومت..... ۲۰۷

۱. توسعه..... ۲۰۷

۲. تضییق..... ۲۰۸

- ج: فرق تخصیص و حکومت ۲۰۸
- گفتار سوم: ورود ۲۰۹
- الف: تعریف حکومت ۲۰۹
- ب: تفاوت حکومت و ورود ۲۰۹
- گفتار چهارم: تخصص ۲۱۰
- الف: تعریف تخصص ۲۱۰
- ب: فرق تخصص و ورود ۲۱۰
- تشریح: رض مستقر ۲۱۱
- فصل دوازدهم: اجتهاد و تقلید** ۲۱۳
- مبحث اول: اجتهاد ۲۱۴
- گفتار اول: انواع اجتهاد ۲۱۴
- الف: اجتهاد مطلق و متجزی ۲۱۴
- گفتار دوم: تخطئه و تصویب ۲۱۴
- مبحث دوم: تقلید ۲۱۵
- گفتار اول: تعریف تقلید ۲۱۵
- گفتار دوم: ادله تقلید ۲۱۵
- فهرست منابع ۲۱۷
- الف: عربی ۲۱۷
- ب: فارسی ۲۲۰

مقدمه

بیشرفت‌های علمی بشر در سایه استفاده از تجارب بشری و تکمیل استنتاج‌های عقلی، گرچه فواید بسیاری در همه زمینه‌ها به همراه داشته است ولی آسیب‌شناسی علمی به ما می‌گوید:

همان گونه که عالم مساوی به درستی اندیشیدن را به ما یاد می‌دهد، در هر علمی باید از منطق علمی ویژه آن علم استفاده شود. علم اصول فقه در واقع منطق استفاده صحیح از علم فقه را آموزش می‌دهد که با اسرار می شدن حکومت در ایران و استقبال جوامع و کشورهای دیگر از این شیوه حکومت‌نویزی یادگیری این ابزار مهم را دو چندان می‌کند. انگیزه این استقبال، فراگیری فقه ناب اسلامی است.

علاوه بر آن خاستگاه حقوق اسلامی، فقه اسلامی است. البته در قرون اخیر بهره‌گیری از حقوق سایر کشورها و نیز سرایت مسائل عرفی در فقه ایران باعث شده است که نتوان به صورت یکپارچه منطق فقهی را در منطق حقوقی جاری سازی بدانیم ولی هنوز فهم بسیاری از مسائل حقوقی ما محتاج آشنایی و دانش علم اصول فقه است.

از طرفی قدیمی بودن متون اصول فقه، فراگیران این علم را با ناخوشی و گاهی با دل‌زدگی قرین می‌نماید. در حالی که آگاهی از فنون این علم، فراگیران را در استفاده از فواید پربار اصول فقه بهره‌مند می‌نماید. بر این اساس در سال‌های اخیر تلاش‌هایی صورت گرفته است تا با بروزرسانی مباحث خصوصاً کاربردی این شاخه از علم، هم شوق استفاده و یادگیری آن فزونی یابد و هم با ذکر مثال‌های حقوقی زمینه کاربرد آن ملموس‌تر گردد.

کتاب حاضر که سطح دوم اصول فقه به زبان ساده می‌باشد. برای استفاده دانشجویان و فراگیران محترم در سطح تحصیلات تکمیلی یعنی ارشد و دکتری تدوین شده است.

استقبال دانشجویان محترم از سطح یک این کتاب، نویسنده را بر آن داشت که ضمن حفظ قالب کتاب سطح یک با افزودن حدود ۴۰ مطلب عمیق‌تر اصولی، کتاب حاضر را جهت استفاده فراگیران در مقاطع ارشد و دکتری، مهیا نماید.

قابل ذکر است که اولاً: مطالب اضافه شده با عنوان توضیح تکمیلی در داخل کادرها تنظیم و تلاش شده تا در کل کتاب، با استفاده از قوانین جدید، مثال‌های کاربردی مناسبی برای درک ساده‌تر مطالب، ارائه گردد. ثانیاً: توضیحات تکمیلی عمدتاً از دروس خارج فقه حضرت آیت‌الله مصطفوی استفاده شده است که ضمن تقدیر از زحمات ایشان، طول عمر با عزت معصوم‌الله را خواهانم.

عزیزاله فهیمی

قم - ۱۳۹۵